MAKALELER
III

CİHAN HÂKİMİYETİNDEN BÜYÜK TÜRKİYE İDEALİNE

PROF. DR. OSMAN TURAN

HAZIRLAYAN
YUNUS EMRE KALELİ

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1933
KÜLTÜR SERİSİ: 1056

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-472-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TIC. LTD. ŞTI.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2022

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Osman Turan: Selçuklu tarihçiliğinin kurucularından sayılan Osman Turan, 1914 Haziran'ında Trabzon'un Çaykara ilçesine bağlı Soğanlı köyünde doğmuştur. Trabzon'un fethinden (1461) sonra bölgeye yerleştirilen Kurdoğulları aşiretine mensuptur. Büyük dedesi, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) esnâsındaki kahramanlıkları ile Bayburtlu Zihni'nin şiirlerine konu olan Mustafa Osman Ağa, dedesi Abdullah Ağa ve babası I. Dünya Savaşı sırasında Erzurum-Kandilli'de şehit düşen (1916) Hasan Ağa'dır. Babasının şehâdeti sırasında henüz iki yaşında olan Osman (Ferit), annesi Şahzene Hanım ve ikisi kız, biri erkek üç kardeşiyle birlikte Çaykara'nın Soğanlı (Hepşara) köyüne göçmek zorunda kalmış, çocukluğu burada geçmiştir.

İlkokulu dayısının himâyesinde Çaykara'da, ortaokulu Bayburt'ta okumuştur. Lisenin ilk iki sınıfını Trabzon'da, son senesini ise Ankara'ya tâyin olan ağabeyinin yanında Ankara Erkek Lisesinde tamamlamıştır (1935). Aynı sene bizzat Atatürk'ün girişim ve emriyle açılan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin yatılı imtihanlarını kazanmış ve 9 Ocak 1936'da ders başı yapan fakültenin, 195 kişilik ilk talebelerinden olmuştur. Burada, Atatürk tarafından Orta Çağ kürsüsüne tâyin edilen dünyaca meşhur bilim adamı M. Fuad Köprülü'nün öğrencisi olmuş, zekâsı ve çalışkanlığı ile temâyüz ederek hocasının dikkatini çekmeyi başarmıştır. Bu yıllarda yayınlanan ilk çalışmaları olan "Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih" (M. F. Grenard'dan tercüme/*Ülkü*, 1939-40) ile "İlig Unvanı Hakkında" adlı (*Kopuz*, 1939) yazıları da onun ileride yayınlanacak büyük eserlerinin işâreti olarak ilim âleminde takdir ve beğeniyle karşılanmıştır.

1940 yılında mezun olduktan sonra aynı fakültede, dâimî bir kadro olmayıp bir çeşit burs olarak tevdi edilen "ilmî yardımcı" kadrosuyla ve 30 lira maaşla çalışmaya başlamıştır. 14.11.1941'de Köprülü'nün danışmanlığında Türkiye'deki ilk tarih doktorası olan *On İki Hayvanlı Türk Takvimi* isimli tezini savunmuş ve doktor unvanını almıştır. Hocası Fuad Köprülü'nün siyasete atılması (1941) üzerine Orta Çağ Türk İslam Tarihi derslerini vermekle görevlendirilmiştir. Ardından fakültenin açtığı Orta Zamanlar Tarihi Asistanlığı imtihanını kazanarak 28.07.1942'de göreve başlamıştır. Bu arada Farsça, Arapça ve Fransızcasını geliştirip kaynak yayımına ve orijinal araştırmalara başlayan Turan, 1943-1944'te *Orta Zaman Türk Devletlerinde Türkçe Unvanlar* konulu çalışmasıyla doçent olmuştur.

1944'te Irkçılık-Turancılık Dâvâsına temel teşkil eden 3 Mayıs olaylarından hemen sonra Hüseyin Nihal Atsız'ı fakültedeki odasında misafir etmiş olması sebebiyle Millî Eğitim Bakanlığı tarafından açığa alınmıştır (4 Mayıs 1944). Neyse ki CHP Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal ve Tahsin Banguoğlu'nun müdahalesiyle 30 Kasım 1944'te fakültedeki görevine dönebilmiştir. 17.11.1946-12.11.1947 tarihleri arasında Ankara Yedek Subay Okulu Levazım Bölüğü'nde askerlik vazifesini yapmış, ardından tekrar fakültedeki görevine dönmüştür.

19.07.1948'de Paris'te toplanan Şarkiyatçılar Kongresi'ne katılmıştır. Bu esnâda kendisine, bilgi, görgü ve ihtisâsını geliştirmek için İngiltere'de bir yıl kalma izni verilmiş ve böylece 1950 yılına kadar Fransa ve İngiltere'de araştırmalarda bulunma imkânına kavuşmuştur. Bu süre zarfında Milletlerarası Şarkiyat ve Türkiyat kongreleriyle Unesco konferanslarına muhtelif bildiriler sunmuş, bilhassa Şarkiyat Kongresi'nde sunduğu "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, Mîrî Topraklar ve Hususi Mülkiyet Şekilleri" başlıklı tebliği büyük takdir ve beğeni toplayarak Osman Turan'a uluslararası şöhret kazandırmıştır. 1949'da Türk Tarih Kurumuna aslî üye seçilen Osman Turan, 1951'de profesörlüğe yükseltilmiştir.

1954 yılı Osman Turan'ın hayatında bir dönüm noktasıdır. Zira o, tıpkı hocası Köprülü gibi siyasete atılmış ve Trabzon'dan Demokrat Parti milletvekili seçilmiştir. Bu arada 6 Kasım 1955'te Türk Ocağının Ankara şubesi reisi, ardından genel merkezin Ankara'ya taşınması üzerine umumî reisliğe seçilmiştir (17 Mayıs 1959).

1956 tarihinde - Atsız Bey'in tavassutuyla - II. Abdülhamid'in torunlarından Satıâ Sultan ile evlenen Osman Turan, 1957 seçimlerinde tekrar milletvekili olmuş ise de 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra tutuklanmış ve 16,5 ay Yassıada'da kalmıştır.

Yassıada'daki yargılamalardan beraat eden Osman Turan'ın bundan sonraki hayatı fakülteye dönmek mücadelesiyle geçmiş; fakülteyi defalarca mahkemeye vermesine ve bu mahkemeleri kazanmasına rağmen çabaları sonuçsuz kalmış ve bir daha fakülteye dönememiştir. Belki de bu yüzden tekrar siyasete atılmıştır. Demokrat Partinin yerine kurulan Adalet Partisi saflarına katılarak partinin 1964'teki kongresinde Teşkilâttan Sorumlu Başkan Yardımcılığına getirilmiş ve 1965'te Adalet Partisi Trabzon milletvekili seçilmiştir. 1966'da da tekrar Türk Ocağı Genel Başkanı olmuş ve bu görevini 1973 yılına kadar sürdürmüştür. Bu dönemde *Türk Yurdu* dergisi Osman Turan'ın gayretleriyle Türk fikir ve kültür hayatına önemli katkılarda bulunmuştur. Fakat kısa bir süre sonra Adalet Partisinin yetkilileriyle fikrî konularda uzlaşmazlığa düşmüştür. Bilhassa *Yeni İstanbul* gazetesinde yazdığı başmakaleleri, partinin genel başkanını rahatsız etmiş ve parti yöneticileriyle yaşadığı bu anlaşmazlık, Haysiyet Divanına sevkine ve partiden ihrâç edilmesine sebep olmuştur (1967). Birkaç yıl sonra 1969 seçimlerine Trabzon'dan Milliyetçi Hareket Partisinin adayı olarak katılmışsa da kazanamamış, fakülteye dönme girişimleri de başarısız olunca 1 Mayıs 1972'de emekliye ayrılmıştır.

Emekliye ayrıldıktan sonra İstanbul'a yerleşen Osman Turan'ı en çok üzen hâdiselerden biri de 1972 yılı Nisan ayında hiçbir gerekçe gösterilmeden ve savunması dahi alınmadan Türk Tarih Kurumu üyeliğinden çıkartılmasıdır. Ömrünün son günlerinde *Orta Çağ Türk İktisat Tarihi* adlı kitabını yazmak için çalışmakla geçiren Osman Turan, ne yazık ki bu eserini tamamlayamamış ve 17 Ocak 1978 tarihinde evinde geçirdiği beyin kanaması sonucu hayata veda etmiştir. 64 yaşında kaybettiğimiz büyük Türk âlimi ve mütefekkiri Osman Turan'ın ebedî istirahatgâhı, Silivrikapı Ayvalık Kabristanı'ndadır.

Osman Turan, siyaset fâsılasına rağmen, bütün hayâtını okumaya ve yazmaya, yâni sadece ilme vakfeden, bunun dışında başka hiçbir heyecanı ve hedefi olmayan, zekâsıyla öğrenme heyecanını birleştirebilen az sayıdaki dikkate değer tarihçilerin en başında yer almaktadır. Bütün ömründe okuyan ve yazan bir ilim adamı olarak sadece 27 Mayıs'tan sonraki on altı buçuk aylık hapishane hayatında okuma imkânı bulamamış, askerlik devresinde bile kitaplarından ayrılmamıştır. Trabzon Lisesindeki talebeliğinden hayatının son demlerine kadar kendisini hatırlayanların hemen zikretme ihtiyacı duydukları müthiş bir çalışma tiryakiliği ile dikkati çeken Osman Turan, siyasî hayatına rağmen tarih araştırmalarına hiç fâsıla vermemiştir. O, okuduklarını hazmeden; kazandığı bilgileri üstat bir tarihçi, hatta bir tarih felsefecisi hüviyetiyle tahlil ve terkip edebilen az sayıdaki tarihçiden biridir. Bu bakımdan sadece yirminci asırdakiler arasında değil, bütün Türk tarihçileri arasında hocası Fuad Köprülü gibi mütefekkir târihçi vasfına en çok lâyık olan şahsiyet olarak kalacaktır.

Osman Turan'ın yakın çevresi, dost arkadaş ve talebeleri, hocanın özel hayatında ve sosyal ilişkilerinde son derece mütevazı ve kibar bir insan olduğunu, ancak ilmî ve fikrî tartışmalarda, bilhassa millî konularda son derece kararlı, ödün vermez bir karaktere sahip

olduğunu söylerler. Kendisi gibi bir Selçuklu tarihi mütehassısı olan Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen'in onun fikir mücadelesi hakkında söylediği şu sözler dikkat çekicidir: "O, esersiz unvan sahiplerinin ve cahillerin amansız düşmanıydı. Fakülte kurullarında yalnız millî meseleler karşısındaki ilgisizliklerini ve cahilliklerini değil, ilme ve ilmî ahlâka uymayan tutum ve davranışlarını da yüzlerine karşı söylemekten çekinmezdi. Osman Turan'ın ilmî ve fikrî kudreti karşısında susmaktan başka bir şey yapamayanlar, siyasî hayata atılması üzerine derin nefes aldılar. Onlar Osman Turan'a karşı olan öçlerini, ellerinden tutup akademik kariyere soktuğu yetiştirmelerinin de kendilerine katılmaları sâyesinde Yassıada dönüşü fakülteye yanaştırmamak suretiyle aldılar."

Osman Turan'ın işaret edilmesi gereken diğer bir önemli özelliği de Türkçeyi güzel yazma ve yanlış müdahalelerden koruma konusunda yaptığı mücadeledir. Denilebilir ki Cevdet Paşa'dan sonra gelen tarihçiler içinde Türkçeyi hiçbir tarihçi onun kadar itinalı ve sehl-i mümtenî denecek derecede güzel ve açık seçik bir ifade ve üslûpla yazamamıştır. Bu kadar rahat ve zevkle okunan eserlerinde kullandığı dil ve üslûbun, başlı başına bir meziyet ve maharet olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Onun engin bilgi birikimi ve eşsiz üslubuyla kaleme aldığı eser, *Kopuz, Ülkü, Belleten, Türk Hukuk Tarihi Dergisi, Millet, Zafer, Studia Islamica, Revue des Etudes Islamiques, Hilâl, İslâm Medeniyeti, Fedai, Türk Yurdu, Yeni İstanbul, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Bâbıâli'de Sabah* gibi daha birçok gazete ve mecmualarda yayınlanmıştır. Bir ilim ve fikir adamı olarak tamamı ana kaynaklara dayanan ve alanında ilk olma özelliği taşıyan eserlerinin en önemlileri *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti* (1965), *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* (I-II, 1969), *Selçuklular Zamanında Türkiye* (1971), makalelerinden oluşan *Selçuklular ve İslâmiyet* (1971) ve *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*'dir (1973). Ayrıca her biri ayrı öneme sâhip kaynak neşirleri ve tercümeleri de mevcuttur. Bunlardan bazıları: Aksarâyî'nin, *Müsâmeretü'l- ahbâr ve Müsâyeretü'l-ahyâr*'ı (1944); "Selçuklu Devri Vakfiyeleri I, II, III" (TTK *Belleten*, XI/42 [1947]; XI/43; XII/45 [1948]); *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler* (1954); *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar: Metin, Tercüme ve Araştırmalar* (1958); M. F. Grenard'dan "Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarih" (*Ülkü*, 1939-1940) ve E. Cavaignac'dan, *Tarihî Kronolojinin Esasları* (1954).

Bunların dışında yine her biri başlı başına temel bir kaynak niteliği taşıyan birçok akademik makalesi ve ansiklopedi maddesi bulunmaktadır ki bu yazılar daha sonra toplanarak *Prof. Dr. Osman Turan, Makaleler* (haz. Altan Çetin-Bilal Koç, Ankara 2010) adıyla yayımlanmıştır.

Osman Turan'ın bir fikir adamı olarak kaleme aldığı ve Türkiye'nin sosyal, kültürel, dinî ve siyasî meseleleri üzerinde yine kendine özgü birikim ve üslubuyla temas ettiği başlıca eserler ise şunlardır: *Gafletten Uyanalım!* (1948), *Türkiye'de Manevî Buhran Din ve Laiklik* (1964), *Türkiye'de Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilâli* (1964), *Türkiye'de Siyasî Buhranın Kaynakları* (1969), *Türkler Anadolu'da* (1973), *Vatanda Gurbet* (1980) ile *Tarihî Akış İçinde Din ve Medeniyet*'tir (1980).

Osman Turan'ın eserleri, vefatından sonra da geniş bir okuyucu kitlesi tarafından takip edilmiş, ele aldığı konular üzerine eğilen yeni nesil araştırmacılar için birer başvuru veya el kitabı hâline gelmiştir. Bu cümleden olmak üzere onun hayatı, şahsiyeti ve tarihçiliğinin, kendisinden sonra gelen araştırmacıların yolunu aydınlatan bir kutup yıldızı mesabesinde olduğu söylenebilir.

İÇİNDEKİLER

CİHAN HÂKİMİYETİNDEN BÜYÜK TÜRKİYE İDEALİNE

Ey Türk Milleti! Titre ve Kendine Dön! 15
Millî Kaderimiz Üzerine Düşünceler 21
Milliyet ve İnsanlık Mefkûrelerinin Tarih Tedrisatında Ahenkleştirilmesi 27
İstanbul'un Fethi ve Tarih 43
Tekrar İntişar Ederken 49
Türk Ocağı ve Bugünkü Türk Milliyetçiliği 53
Bir Yıllık Türk Yurdu 61
Türk Milleti Müslümandır! 75
Türk Hayranlığı ve Gelişen Aşağılık Duygusu 79
Türk Hayranlığı ve Aşağılık Duygusunun İstismarı 81
İslâm'ın Dirilişi ve Bilmez Kişiler 83
Kemiyet ve Keyfiyette Büyük Türkiye İdeali 87
Diriliş 89
Türk Ocakları ve Türk Yurdu 91
Türkiye'yi Tersine Zorlayan İnkılâplar 97
Anayasa Meselesi 105
Türkiye Tersine Zorlanamaz! 109
Millî İrade ve Büyüyen Türkiye 111
Neslimizi Kısırlaştırma Bid'atı 113
Ecdat Dili ile Tarih 115
Osmanlı Nizam-ı Âlem Dâvası 117
Osmanlı Nizamı Keyfî Değildi 121
Devlet-i Ebed-Müddet 123
Türkiye ve Avrupalı Müttefikleri 125
Osmanlıların Türk-İslâm Mefkûresini Yüceltmesi 127
Türklerin Manevî Gücü 131
Osmanlı Nizam-ı Âlem Dâvası ve Bugünkü Sukūt 133
Millî Varlık ve Tarih Şuuru 135

TÜRKLERİN MEDENİYET DÂVASI

Prof. Osman Turan ile Röportaj 141
Türkler, İslâm Medeniyetini Hristiyanlara Feda Edemez 145
Türkiye'nin Manevî Durumuna Umumî Bir Bakış 149
Ahlâk ve Mefkûre Kuvveti 165

İslâm ve Hristiyan Medeniyetleri 169
Medeniyetin Müşterek Kaderi 171
Maneviyat ve Kültür Buhranı 175
Medeniyet Dâvamız ve Üniversite Buhranı 181
Türkiye'de Medeniyet Hamlesi ve Nüfus Artışı 185
Kültür ve Mefkûre Kaynaklarımıza Bağlanmalıyız 187
Din ve Medeniyet 191
Medeniyetin Âkıbeti ve Dünya Buhranı 197

BUNALIM ÇAĞINDA TÜRKİYE

Gafletten Uyanalım! 207
İlahiyat Fakültesi ve Meseleleri 227
Din ve Laiklik 235
Köksüz Yarı Aydınlar Arasında Yayılan Hastalık: Sosyalizm Modası 271
Millî Mefkûre ve Devrimci Zihniyet 275
Bu Ay: Din Öğretimi ve Maarif Vekili 283
Devrimbazın Âkıbeti 287
Fikir Kifâyetsizliği ve Siyasî Sarsıntılar 291
Sosyalist Efsanenin Sukûtu 293
Sosyalizmin Yumuşaması ve Geri Memleketler 295
Türkiye'de Sosyalizm Bir Modadır 297
Türkiye'de Sosyalizm, Sefaletin Teşvik ve Taksimidir 299
Sosyalizm İddiasının Samimiyetsizliği 303
Türkiye'de Komünizm Manevî Sukûtun Eseridir 307
Türkiye'de Komünizmin Kaynakları 309
Manevî Sukût ve Neticeleri 341
Yabancı Menfi Tesirler 345
Yeni Türkiye'yi Sarsan Yabancı Tesirler 347
Garp'tan Gelen Menfi Tesirler 349
Hasta Adam ve Hastalanmış Nesiller 353
Manevî Sukûtun Siyasî Muhasebesi 357
İnkılâb'ın Zaferleri 359
İlerici-Gerici Safsataları 361
Türkiye'nin Istırabı, Bozuk Maarif Siyasetinin Eseridir 363
Türkiye'de Kültür İhtilâli 367
Kültür İhtilâli ile Demokrasiyi Uzlaştırma Gayretleri 369
Kültür İhtilâli Hakkında Uyanan Endişeler 371
Türedi Burjuva ve Komünizm 373
İlahiyat Fakültesi Kapatılacakmış! 377
Komünizm, Düşman Olduğu Her Şeye Mağlûp Olmuştur 381
Vatan'da Gurbet 385
Reformlar ile İş Bitmez 389

Buhranın Menşeleri 391
Manevî Tahribatın Âkıbeti..... 393
Türkiye Bir Dönüm Noktasındadır! 395
Hükümet Millî İradeye Uymalıdır! 397
Suikastın Asıl Fâili Gençler Değildir! 399
Münevver Taassubundan Kurtuluş..... 401
Komünizm Manevî Sukūtun Eseridir 403
Ya Din Ya Komünizm! 407
Allahsızlar Seferberliği 409
Türkiye'de ve Rusya'da Manevî Tahribat 413
Türk Ocağı ve Hükümetin Hatası 417
Manevî Nizam ve Emniyet 419
Aydın Çılgınlığı ve Eski Bâtınîler 423
Vahşet Kurbanlarının Son Hizmetleri..... 427
Üniversite Meselesi 429
Üniversite Islahatının Esasları..... 431
Tarih Kurumunun Hünerleri..... 433
Tarih Kurumuna Göre Millî Şef Diktatör Değil midir? 435
Atatürk'e Sığınmak Beyhudedir!..... 437
Marksistlerden Daha Mutaassıp ve Samimiyetsizdirler 439
Tarih Şuuru ve Solculuk 443
Türkiye Millî Diriliş Arifesindedir 445
Millî Şuurun Tahripçileri..... 447
Samimiyetsizliğin Âkıbeti 451
Millî Kültür Düşmanlığı ve Avrupalılaşma 455
Vatanın Topraklaşması..... 457
Anarşi Merkezleri Duraklamamıştır!..... 459
Beyni Yıkanmışlar! 461
Türkiye'de "Beyni Yıkanmış" Adı Yayılmıştır..... 463
Tarih Şuuru..... 465

TÜRK DİLİNİ İHYÂ MEFKÛRESİ

Dil İnkılâbına Nahiv de Karıştırılabilir mi?..... 475
Soyadları Meselesi 497
Dil: Istılahlar Meselesi..... 503
Türk Dili Buhranına Toplu Bir Bakış I 511
Dil Meselesi: Güzel Türkçemizi Kısırlaştırma 515
Dil Meselesi: Dilimizdeki Kriz ve Avrupalılar 519
Dil Meselesi: Hürriyet Rejimi ve Dil Buhranı 523
Dil Meselesi: Dil Faciasının Esaslı Bir Şekilde Tahlili 529
Dil Bahisleri: Uydurma Dil Taraftarlığının Sebepleri 541
Tetkikler: Dil Mugālatasının İflası..... 545

Gecikmiş Bir Cevap: Dil Mugālatasının Bir Örneği Daha 551
Türk Dilinin Müdafaası 557
Türkçenin Avrupalılaşması 563
Medeniyetten Uygarlığa Geçiş 567
Türkçe İçin Gazâ 569
Dil Bayramı Değil, Dil Matemi! 571
Kaçırılan Uçak mı Ruh mu? 573

Dizin 575

CİHAN HÂKİMİYETİNDEN BÜYÜK TÜRKİYE İDEALİNE

EY TÜRK MİLLETİ! TİTRE VE KENDİNE DÖN![1]

Bu başlık, bugünkü duruma uygun geldiği için on iki asır önce yaşayan Göktürk Hükümdarı Bilge Kağan'ın kitâbesinden alınmıştır. Filhakika Türkiye çok sağlam bir tarihî mirasa ve ahenkli bir içtimaî bünyeye sahip olduğu, millî birliğe kavuştuğu ve geniş iktisadî ve coğrafi imkânlar karşısında bulunduğu, nihayet istila ve isyanlara mâruz kalmadığı hâlde manevî buhranlar, siyasî sarsıntılar, ahlâkî ve iktisadî ıstıraplar içerisinde kıvranmaktadır. İmparatorluğun çöküntü devrinde bile Türk cemiyeti millî birlik ve mefkûre şuuruna, içtimaî ahenge ve ahlâkî yüksekliğe sahipti. Böylece tarihî kudret ve hayatiyetini muhafaza eden milletimizin siyasî, ahlâkî ve ideolojik sarsıntılara uğramasının sebep ve mesullerini burada izaha girişmek imkânsız olduğundan sadece Bilge Kağan'ın Türk milletine bildirdiği fikir ve yaptığı ihtarların bir kısmı nakledilecektir.

Türk Hakanı: *"Üstte mavi gök, altta yağız yer yaratıldığı zaman ikisi arasında kişioğlu ve insanlar üzerinde de ataları"*nın hüküm sürdüğünü belirterek söze başlar. Bu ifade kendi cihan hâkimiyetlerine inandıklarına dair ideallerinin de bir örneğini teşkil eder. Bilge Kağan, kendisinden iki asır önce gelen ecdadına ait bir devrin hikâyesini ve kudret kaynağını anlatırken o zamanda Göktürk Devleti'nin hakan ve yüksek memurlarının (buyruk) akıllı ve kahraman olduğunu, beyler ile halk arasında ahenk bulunduğunu, bu sayede dört tarafta düşmanları sulha ve hükümleri altına almaya mecbur ettiklerini ve böylece Türk ülke ve kanunlarını nizama koyduklarını anlatır.

Orhun Kitâbeleri'ne göre Bilge Kağan; Çinlilerin bu Devlet'i beyler ile halk arasında nifak yaratmak, aralarındaki ahengi bozmak suretiyle yıktıklarını söyler. Bu münasebetle de sonradan gelen beylerin eskileri gibi akıllı ve kahraman olmadığını zira Çin tesirlerine kapıldıklarını belirtir ve bu sebeple "atalarından kalan Türk milletinin devlet ve yurtlarını zevâle" uğrattıklarını acı ve haklı olarak izah eder.

Bilge Han'a göre bu esaret devresinde Türk halkı[2] şöyle diyordu: "*Ben devleti*

---

[1] *Yeni İstanbul*, 1 Temmuz 1966, Sayı: 5933, s. 1-7; makale üç tefrika olarak neşredilmiştir. *Türkiye'de Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilali*, Hilal Yayınevi, Ankara 1967, s. 123-131; *Sönmez*, Temmuz-Ağustos-Eylül 1969, Sayı: 49-50-51, s. 4-7; *Türkiye'de Siyasî Buhranın Kaynakları*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1969, s. 1-8; Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1979, s. 21-28; Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1994, s. 1-8; *Yeni İstanbul Yazıları*, (Haz. Nasrullah Uzman), Hitabevi Yayınları, Ankara 2016, s. 78-86; Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017, s. 19-26.

[2] Kara budun.

ve kağanı (padişahı) olan bir millet idim. Şimdi devletim ne oldu? Kim için çalışayım ve kime kazanayım? Hakanım nerede, diyerek Çin imparatoruna karşı harekete geçmiş." Nihayet "Türk Tanrı'sı Türk milleti yok olmasın diye!" Allah'ın, babasını ve kendisini yüceltip tahta çıkardığını bildirir. Bundan sonra Türk Hakanı: "*Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım, Allah'ın yardımı ile milletimi dirilttim."* diyerek kendi devrine temas eder. Bunu müteakip milletine kudreti ve felaketinin sebeplerini anlatırken de Bilge Kağan, millî imanını çok canlı bir şekilde belirtir: "*Ey Türk ve Oğuz beyleri, milleti! Üstte gök çökmediği, altta yer delinmediği hâlde senin devlet nizamını ve millî an'anelerini (ilini, töreni) kim bozdu? Ey Türk milleti, artık titre ve kendine dön!"*

Türk Hükümdarı tarihte misli görülmemiş bu millî duygu ve görüşle milletini uyandırırken de jeolojik bir inkılâp olmadıkça hiçbir dış kuvvetin devletini ve milletini yıkamayacağını ancak idareci ve aydınların (beylerin) yabancı tesirlere kapılarak millî kültür ve an'anelerini kaybetmesi ve nihayet millet ile aydınlar arasında ahengin bozulmasıyla felaketin gelebileceğini meydana koyar ve bu sebeple hem millî inancını belirtir hem de acı ihtarlarını yapar. Türk milleti bugün de bozguncu yabancı tesirler ve bu tesirlerle kökünden kopmuş aydınlar yüzünden buhranlara ve ıstıraplara düşürülmüş, böylece Bilge Kağan'ın azamet ve sukūt devirlerini hatırlatan bir durum hâsıl olmuştur. Bu vesileyle Orhun âbide ve kitâbelerinin, kültür merkezlerinde dikilerek yeni nesillere hediye edilmesinin millî uyanış için ehemmiyetini belirtmeliyiz. Türk Ocakları Reisi bulunurken âbidenin Ankara'daki haşmetli binanın önünde ihyasına dair bir idare heyeti kararı alınmış fakat zamanın şartları ve maddî imkânların kifâyetsizliği bu teşebbüsün gerçekleşmesine fırsat vermemişti.

Bilge Kağan'ın hitabesinde Türklerin tarih boyunca inandıkları cihan hâkimiyeti mefkûrelerini belirten ifadeler de görülmektedir.[3] Nitekim bu iman ve ideal Göktürk, Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde fiilen yaşamış ve buna dair pek çok vesika bize kadar gelmiştir.[4] İslâm dini ve mefkûresi de bu millî inanışı beslemiş ve ona taze bir ruh vermiştir. Hz. Peygamber'in bazı hadisleri ve pek çok İslâm büyüğünün sözleri de bu cihan hâkimiyetini tebşir ve tebcil etmiştir. İşte bin yıllık Türk-İslâm tarihi azamet ve kudretini de bu kaynaklardan almıştır. Türk Hükümdarı Bilge Han'ın hitabelerini şimdi bu devirlere ve bugüne uygun bir şekle sokarak tekrarlayalım:

Ey Türk milleti! Sen tarihin boyunca derin bir imanla tek bir Tanrı'ya sonra da İslâm'ın Allah'ına inandın. Hak, adalet, millet ve insanlık idealleri uğrunda cihad yaptın ve oluk gibi kan döktün. Bu suretle üç kıtayı ve hususuyla Anadolu'yu ecdat ve şehitlerin ziyaretgâhları ile doldurdun. Büyük ve cihangir padişahlarına, yüksek devlet, ilim, fikir adamları ve aydınlarına inanarak azametli tarihi yarattın; mesut devirler ve bunların gururunu yaşadın. O devirlerde bu rehberlerinle senin aranda tam bir iman birliği ve ahenk hüküm sürüyordu. Bu şuur ve kud-

---

3 *Yeni İstanbul*, 3 Temmuz 1966, Sayı: 5935, s. 1-7.

4 Bu hususta tafsilat; "Türkler ve İslamiyet", *Ankara DTCF Dergisi*, C. IV, Sayı: 4, Ankara 1946; "The İdeal of World Domination Among the Medieval Turks", *Studia İslamica*, C. IV, Paris 1955, s.77-90.

retle başka uzak diyarlara ve çeşitli milletlere adalet, din hürriyeti, medeniyet ve insanlık götürdün. Yunus, Mevlânâ, sayısız Türk mutasavvıf ve dervişi eliyle İslâm ve insanlık idealleri ile dinler ve milletlerarası ahenk ve kardeşlik yarattın; imparatorluklarını bu manevî temel üzerinde kurdun. Bu yüce vasıfların ve hizmetlerin savaştığın kavimlerin tarihî kaynaklarını nakşeden vesikalarla ebedîleşmiştir. Esasen böyle olmasaydı ataların cihan hâkimiyeti kurabilir ve onu asırlarca yaşatabilir miydi? Böylece sen maddî manevî bütün kuvvetlerini birleştirerek saltanatını milletlerin kalbinde kurdun ve bu sayede cihanı idare ettin. Tarihin hiçbir milleti, hiçbir imparatorluğu bu kudreti bu kadar uzun asırlar boyunca yaşatamamıştır.

Her kemâlin bir zevâli vardır. Nihayet asırlar geçti, devirler değişti. Sen medeniyet ve teknik üstünlüğünü kaybettin, yükselen yeni medeniyetle onun kudretli temsilcilerine karşı zayıf ve yalnız kaldın. Asırlar boyunca Haçlı taarruzlarına uğradın; onları İznik, Eskişehir, Konya ve mukaddes topraklarda karşıladın. Vatanını korumak ve tehlikeyi uzaklaştırmak gayesiyle onları takiple Edirne, Kosova, Niğbolu, Varna ve Belgrad'da mağlûp ettin. Viyana'ya kadar ilerledin. Nihayet sen takibe uğrayarak Sakarya'ya kadar geriledin. Birçok mağlûbiyetlere, ülkeler kaybına uğradın; sel gibi kanını akıttın. Dünyayı fethederken şefkat, merhamet ve adaletinle düşmanlarını dahi hayran bıraktın. Fakat ricat ederken misli görülmemiş zulüm ve vahşetlerle biçildin. Bu mağlûbiyetlere rağmen sen asli cevherini, ahlâkî ve manevî değerlerini muhafaza ettiğin ve bu suretle de yine dünyayı hayran bırakan bir içtimaî nizamı devam ettirdiğin için savaş meydanlarında hayatiyetini gösteriyor ve kahramanlık destanları yazıyordun. Böylece manevî kudretine inanarak nihaî mağlûbiyeti asla kabul etmedin.

Ey Türk milleti! İşte seni savaş cephelerinde yıkamayanlar, yaşayan bu tarihî hayatiyetinin kaynaklarını hedef tuttular.[5] Çok mâhirâne usûller ve şeytani metotlarla millî şuurunu bizzat kendi evlatlarının eliyle tahrip yolunu buldular. Gaflet ve cehalete kurban giden bir aydın zümresi kendilerine müttefik "ilericilik-gericilik" safsatalarını sahte bir ideal yaparak yeni nesli birbirine düşürdüler ve halk ile münevverler arasında da uçurumlar yarattılar. Bu gaflet ve dalalet zümresi ile senin dinini, mukaddesatını, tarihini, edebiyatını, dilini, ahlâk ve an'anelerini yıkan manevî barbarlığı da ilericilik göstermek suretiyle seni şaşkınlığa uğrattılar. Bugün karşılaştığın manevî buhran, fikrî ve ahlâkî sukûtun, siyasî ve iktisadî sarsıntıların sebebi de budur. Yaratılan manevî buhran ve taassup o kadar derindir ki artık ilim bile senin meselelerinde hakem olmak imkânını kaybetmiş; aklıselim, yerini taassuba ve safsatanın saltanatına terk etmiştir.

Böylece manevî nizamın, içtimaî düzenin, millî şuur ve birliğin, ilericilik adıyla sarsılınca içeride kudretin, dışarıda da itibarın kırılmıştır. Avrupalı olmak zannı ile ve aşağılık duygusuyla kendini Şark'tan ve hususuyla İslâm dünyasından ayırdın. Bu suretle bu tarafta yaşayan büyük tarihî mirasını ve liderlik mevkiini inadına kendi elinle israf ettin. Bu gafletle hem Şark'ta hem de Garp'ta

[5] *Yeni İstanbul*, 5 Temmuz 1966, Sayı: 5937, s. 1-7.

şahsiyetini kaybettin. Şark'ın efendiliğinden Garb'ın yamaklığına düştün. Kahire Konferansı'nda ve Birleşmiş Milletlerde yalnız kalmanın, haksızlığa uğramanın sebebi budur.

Ey Türk milleti! Sen asırlarca emperyalizme karşı cihad yapmış, Şark'ı korumuş, istiklâl bayrağı ile mazlum milletlere rehber de olmuşken emperyalizmin evladı ve ileri karakolu olan küçük Yunanistan'ı değil, seni emperyalizmin aleti saydılar. Çünkü sen eski vatandaş; dindaşlarının istiklâl mücadelesine karşı müstemlekecilerden de daha ileri bir siyasetin kurbanı oldun.

Sen İslâm'ın lideri olduğun hâlde dışarıdaki mümessillerin; Müslümanların bayramlarına, dinî günlerine iştirak etmeyecek kadar ilericilik ve aşağılık duygusu içine gömüldüler. Müslüman dünyası, Anadolu halkını tanıyıncaya kadar artık Türklerin İslâmiyet'ten çıktığına inanmıştı. Küçük Yunanistan kilisesi, papazları ve bütün aydınlarıyla senin aleyhinde bir Haçlı Seferi'ne hazırlanır, "Megalo" hayallerinin ilk merhalesi olarak Kıbrıs cinayetlerini işler ve dünyayı da Haçlı zihniyetine kışkırtırken bile senin aydınların ve hükümetlerin hâlâ irtica bahanesiyle dindarlara karşı tedbirler alıyor ve azgınlaşan komünizme karşı ses çıkarmıyor, böylece de millî mukavemetini zayıflatıyordu.

İşte Kıbrıs faciaları da bu sayede mümkün oluyor. Kore Müdafaası'nda dünyaya eski kahramanlığını ispat eden şanlı ordumuz da bu sebeple kendi ırkdaşlarının katline seyirci bırakılıyordu. Yunanistan senin bütün âbidelerini tasfiye ettiği hâlde sen; kendi vatanında Yunan ve Hristiyan uydurma mukaddes makamları ihdas ediyor, aslı olmayan ziyaretgâhlar yaratıyorsun. Buna mukabil millî ve dinî ecdat türbelerini kapatıyor, birçoğunun toprağa gömülmesine seyirci kalıyorsun. Böylece bu yurdu vatan yapan tapu senetleri iptal ve yerlerine yabancılara tapu ferağlarında bulunuyorsun. Bu zihniyetle de Hz. Peygamber'in tebşirine mazhar olan koca Fatih'in milletine emanet ettiği Ayasofya hâlâ Müslümanların ibadetine açılamamış, orada 500 yıl okunan zafer duaları hâlâ başlayamamıştır. Aslında her büyük cami ve âbide gibi bu ibadetin Ayasofya'nın cami ve müze vazifesine de engel değildir.

İlmî, millî ve insanî gayelere aykırı bir kültür tahribatıyla seni Avrupalılaştırma cezbesine kaptırıp Avrupa'ya ruhsuz bir ceset hâlinde teslim etmek gafletini gösterenler şimdi utanmadan şimale "yön" değiştirmiş, sana dolaşık yollarla Demirperde'nin cazibelerini göstermeye uğraşıyorlar. Böylece hıyanet perdeleri açılmış artık aldatmak ve avlamak hileleri iflas etmiştir. Gerçekten bugüne kadar aydınları hedef tutan fesat başarıya ulaşmış, yeni nesli kargaşalığa düşürmüş ve ideolojik cephelere bölmüştür. Bu uzun ve çetin gayretlerin neticesi alındıktan ve kifâyetsizliği görüldükten sonra artık sıra milleti birbirine düşürmek ve fesadı Anadolu'ya yaymak düşünülmüştür. Sünnî-Alevî tahrikleri bu hain hesaplar üzerine kurulmuştur. Böylece Türkiye'de nizam düşmanlığı ve hıyanet teşkilatlı bir çete hâlinde bu millete kasteylediği âşikâr bir duruma gelmiş ve artık iğfal ve avlamak da zorlaşmıştır. Fesadın bu derece cüret ve kuvvet kazanması onun matbuata, üniversiteye, maarife, sinemaya, tiyatroya ve bütün müesseselere nü-

fuzu ile mümkün olmuştur. Bu sebeple de bu müesseselerin ve hususuyla ilim ve kültürün, ilmî ve millî esaslara göre ıslahına imkân verilmemesi için her çareye başvurulmuştur. Gazete kâğıtları üzerinde ve nutuklarla kışkırtılmaya başlayan zoraki mezhep savaşı tahribin son safhası ve fakat hıyanetin ilanı olarak da iflasıdır.

Ey Türk milleti! Sen hâlâ tarihî, manevî mirasını ve pek çok yüksek hasletlerini muhafaza ediyor, tarihte son sözünü söylememiş ve son vazifesini yapmamış bulunuyorsun. Esasen seni sarsmak ve kargaşalık içinde bırakmak gayretleri de bu hayatiyet ve kudret cevherini senden daha iyi bilmeleri sebebiyledir. Bundan ötürü Anadolu hâlâ dostların ümidi ve düşmanların hedefidir. Zira sen bir toparlanabildiğin, millî şuur ve kültürünü kurtardığın, ilim ve tekniğini kurduğun zaman bu cevherinle yine eski kudretini ihya edeceksin. Yerli ve yabancı düşmanların telâşı artık uyanmaya başladığının, tehlike kaynaklarını gördüğünün ve bütün tahrip vasıtalarına rağmen yine de sînenden sağlam aydın vatan evlatlarını Allah'ın nihaî zaferi senin hesabına yazdığına inanıyoruz. Bu durum karşısında sözü Bilge Han'a göre bitirelim:

> Ey Türk milleti! Aydınları! Üstte gök çökmediği (büyük istila orduları saldırmadığı), altta yer delinmediği (iç isyanlarla boğuşmadığın) hâlde senin nizamını ve an'anelerini (millî şuur, mefkûre ve birliğini, içtimaî ve ahlâkî temellerini) kim bozdu?
>
> Ey Türk milleti titre, kendine dön!

TÜRKLERİN MEDENİYET DÂVASI

PROF. OSMAN TURAN İLE RÖPORTAJ[1]

Ergun Göze: Sizce İslâm medeniyetinin yıkılış sebebi nedir?

Osman Turan:

Moğol İstilası'dır. Nasıl ki Roma medeniyetini barbar istilası yıkmıştır. İslâm medeniyetini de Moğol İstilası. Çin Seddi'nden Anadolu içlerine kadar bütün İslâm âlemi bu istiladan felaketli nasibini almıştır. Moğol Tarihçisi Cüveynî bile yapılan mezâlimi teker teker anlatır. Buhara, Semerkand, Ürgenç, Merv, Tus, Serahs, Nişabur, Tebriz, Ahlât, Sivas, Kayseri ve sair hepsi birer facia yaşamışlardır. Moğollar kadınları ve çocukları teslim alıp gerisini boğazlıyorlardı. Taş taş üstüne bırakmıyorlardı. Ürgenç'te her Moğol askerine öldürülmek üzere yirmi dört esir düşmüştü. Büyük Veli Necmeddin Kübra'ya, Cengiz Han haber göndermiş; yanına gelmezse onu öldürteceğini bildirmişti. Büyük Veli, "*Yetmiş yıl beraber yaşadığım hemşerilerimden ayrılamam, bela da müşterekti*." demiş ve şehir düşünce öldürülmüştür. Bağdat'ta Hülagu en az sekiz yüz bin kişiyi öldürmüştür. Öldürmedikleri; şehirdeki Hristiyanlar, Musevîler ve Rafızîlerdi. İslâm'ı Moğol yıkmıştır. Bir daha bu şehirler ne eski şevketini ne de ilmî faaliyetini bulabilmiştir.

E. Göze: Bu konuda başka görüşte olanlar var mıdır?

Osman Turan:

Vardır: Barthold! Moğolların bilâhare ilmî ve mimari faaliyetlerde bulunduğunu belirtmiştir. Allâme Zeki Velidî, bu fikri genişleterek Moğol Devri'ni, İslâm-Türk medeniyetinin en parlak çağlarından birisi kabul etmeye varır. Hâlbuki bu fikri çürüten elimizde matematik deliller vardır. *Risâle-i Melikşâhî*'ye göre Selçuklular zamanında 215 milyon geliri olan bölge, Moğollar Devri'nde 21 milyonluk bir vergi kaynağı derekesine inmiştir. Başka delil ister mi?

E. Göze: Peki Barthold'a ve Batılı kaynaklara göre İslâm medeniyetinin çöküş sebebi nedir?

---

[1] *Tercüman*, 9 Mart 1975; Ergun Göze, *Soruşturma*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1989, s. 214-217; *Gözümle ve Gönlümle Tanıdıklarım*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1989, s. 320-323.

Osman Turan:
İlmin ve kültürün inhitat etmiş olması üzerinde duruyorlar.

E. Göze: Peki, Moğol istilası vakası İslâm medeniyetinin yıkılması bakımından sizce bir sebep mi yoksa bir netice midir?

Osman Turan:
Sebeptir. Daha önceki Batılı âlimler de Selçuklu istilasını sebep olarak gösteriyorlardı. Nöldecke: *"Türkler, İslâm medeniyetinin başının belâsı olmuş, onu yıkmıştır,"* diyordu. Barthold ise Türklerin İslâm âlemine getirdikleri yenilikleri ve canlılığı misalleriyle gösterip hocasının fikrini çürütüyordu. Onun bu fikrini Hoca'm Köprülü Fuad kabul etmiştir. Ben de bunu daha genişletmiş bulunuyorum.

E. Göze: Eski Türklerde "tek Tanrı" inanışının bulunduğu kanaatiniz?

Osman Turan:
Bazı kimseler benim İslâm'dan önce de Türkler arasında "tek Tanrı" fikrinin bulunduğuna dair kanaatimi paylaşmamaktadır. Çünkü Batılıların dinleri vahdaniyetçi ve politeist diye ikiye bölmeleri an'anesine ittiba etmektedir. Kitaplarımda ve birçok makalelerimde Türklerdeki "tek Tanrı" fikrinin delillerini açıklamışımdır.

E. Göze: Peki, bir peygamber ve vahiy olmadan bir çevrede "tek Tanrı" fikrinin bulunması mümkün müdür?

Osman Turan:
Klasik durum şudur: Peygamber, kitap ve tevhit fikri beraberdir. Türklerde sadece "tek Tanrı" fikrine rastlıyoruz.

E. Göze: Bunun başka bir misaline rastlıyor muyuz?

Osman Turan:
Vaka budur.

E. Göze: Türkler arasındaki "tek Tanrı" inancı ile İslâm'ın tevhit akidesi arasında hiçbir fark yok mudur?

Osman Turan:
Olmaz olur mu? Ana fikirde uygunluk olmakla beraber İslâm'ın Allah'ın sıfatlarını belirtirken vardığı ulvi fikir ve ruh seviyesi ve ebedî derinliğe eski Türkler varabilmiş değildir.

E. Göze: Ya *Orhun Kitabeleri*'ndeki "Ben Tengri gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağan!" ibaresine ne dersiniz?

Osman Turan:

"Zıllullah-ı fi'l-âlem" gibi sembolik bir ifadedir. Türk hakanları ataları için de "gökten olmuş" derler. Ulûhiyet ifadesi değildir. Zaten "semavî bir iktidara dayalı cihan hâkimiyeti" Türk düşüncesinin en büyük çizgisidir. Fatih'in formülünü hatırlayalım: "tek iman, tek devlet, tek payitaht İstanbul, tek hakan".

E. Göze: Türk tarihine çok toplu ve kısa bir bakış?

Osman Turan:

Ben Türk tarihini üçe ayırırım: İslâm'dan önce, İslâm ve Osmanlı. Osmanlı en büyüktür. İslâm medeniyetinin de devlet ve siyaset sahasında vardığı en büyük merhaledir. Çünkü "nizam-ı âlem" fikri ve "Devlet-i ebed-müddet" ideali Osmanlı'da müşahhas hâle gelmiştir. XIX. asırda bile Osmanlı'nın yıkılması, âlemin yıkılması ve kıyametin kopması ile bir tutuluyordu. Bu kadar büyük ideali ve nizam-ı âlemi temin gibi bir fonksiyonu bulunduğu için devletin birliği pahasına şehzadeler bile feda ediliyordu. Ve Osmanlı'nın dünyaya getirdiği en büyük yeni devlet mekanizması toprağı mirîleştirip Hristiyan, Müslüman ayırt etmeden işleyebildiği kadar toprağı fertlere vermesi ve devlet fonksiyonlarını (vergi ve asker) buna bağlayarak dünyada ilk defa adaleti, içtimaî nizamın temeli yapacak bir iktisadî ahenk kurabilmiş olmasıdır.

E. Göze: Bugünkü devlet tarih kitaplarıyla Türk çocuklarına gerekli şuur ve bilginin verilmesi mümkün müdür?

Osman Turan:

Asla!.. Evvela bugünkü devlet kitaplarında maalesef Türk ve İslâm tarihine çok az yer verilmektedir. Neredeyse yabancıların okuttuğu kadar Türk tarihi ve yabancıların okuttuğu kadar yabancı tarih. İkinci hastalık daha vahimdir. Türk ve İslâm tarihine yan gözle bakmak, küçümsemek.

E. Göze: Eski yazımızın kültürümüzdeki yeri?

Osman Turan:

Eski yazımızı lise dokuzuncu sınıftan itibaren gençlerimize öğretmezsek kültür kopukluğu sürecek, Türk millî şuur ve ruhu ağır yaralar almaya devam edecek, ilmi ise gittikçe düşecektir.

E. Göze: İstikbâl hakkında düşünceleriniz?

Osman Turan:

Bu millet tersine yürütülmüştür. Kaynaklarının, ideallerinin, karakterinin tersine... Fakat bunu fark ettiği ve gerçek hüviyetine çark ettiği gün -ki bugün başlamıştır- dünya üzerindeki şerefli yerini kısa bir zamanda yeniden alacaktır.

BUNALIM ÇAĞINDA TÜRKİYE

GAFLETTEN UYANALIM![1]

Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi

Üniversiteler Niçin Aşırı Solcu Faaliyetlerin Hedefidir?

Memleketin dimağı vazifesini gören ve bundan ötürü de onun uzun vadeli mukadderatı veya istikbâlini hazırlamakla mükellef olan üniversitelerin ilmî seviyesi ve oralarda vücut bulan veya bulması lazım gelen fikir ve ideoloji cereyanlarının, bütün millet için üzerinde hassasiyetle durulması gereken hayati bir mesele olduğu âşikârdır. Bu münasebetle ileri milletlerin dünya tarihinde ve medeniyetindeki mevkilerini sıkı bir şekilde üniversitelerinin tarihlerine bağlamaksızın anlamanın imkânsız olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz. İleri bir milletin hakiki ilim adamlarını geri bir millete mal etmenin mümkün olabileceğini düşünelim. Yakın bir istikbâlde bahis mevzusu her iki milletin dünya ve medeniyetteki mevkilerini değiştirecekleri muhakkaktır. Böylece milletimizin mukadderatını eline alarak ona ileri bir istikbâlin dayanağı olacak seçkin zümre her türlü bilgilerini ve yaratıcı hamlelerini bu ocaklardan alacaktır. Millî mukadderat üzerinde bu kadar büyük âmil olan üniversitelerimizin memleketin hâl ve istikbâldeki ihtiyaç ve gayelerine cevap verecek bir seviyeye erişebilmeleri ve diğer devlet makamlarına nazaran mânen daha büyük bir mevki olan kürsülerin ilim, ahlâk ve ideal bakımından daha kıymetli insanlarla doldurulması, şüphesiz başta gelen millî bir müdafaa meselesi olmak icap eder. Filhakika hocaları, talebeleri ve bir kelimeyle manevî şahsiyetiyle üniversiteler; normal zamanlarda o memleket için ileri hamleler yaratan ocaklar, tehlikeli ve buhranlı zamanlarda da millî kudret ve hayatiyetin son mukavemet kaleleri mahiyetinde olmadıkça o memleketin yaşama azmi ve iradesinden endişe etmemek imkânsızdır. Öğrencilerine, memleketin yüksek gayelerini gerçekleştirmeyi hayatının hikmeti ve en büyük zevki sayan veya memleketin karşılaştığı tehlike ve ıstırapları kendi şahsiyetine mal edecek bir ruh veremeyen bir üniversite ve onun mümessilleri, bugün karşılaştığımız büyük meseleler karşısında kendisine düşen vazifeyi başarmış addedilemez.

Ecdadımızın yarattığı büyük tarihin, kılıç kuvvetinden ziyade zamanın ideolojisini temsil eden ilim ve din adamlarının eseri olması da bizim bu hususdaki hassasiyetimizi arttırmaktadır. Solcu unsurların diğer kültür müesseseleri gibi

---

[1] *Gafletten Uyanalım, Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi*, Doğuş Matbaası, Ankara 1948.

ve bunların başında üniversitelere nüfuz etmeye verdiği ehemmiyet de bunların yıkıcılık bakımından da aynı role sahip olmaları dolayısıyladır. Hususuyla bizim gibi ilmî seviyesi ve liselerinin verdiği umumi kültürü henüz kâfi derecede ilerleyememiş ve bilhassa son zamanlarda millî kültürü sarsılmış memleketlerde her türlü propagandalar daha kolaylıkla sahte ilim kisvesine girebilmekte ve bu münasebetle tesirini daha geniş bir nispette göstermektedir. İşte bizim memleket gibi daha ziyade millî tarihin mesut neticelerinden biri olarak sol cereyanlar bakımından en az müsait bir yerde sadece ilmî esaslardan değil çok kere aklıselimin en iptidaî dayanaklarından dahi mahrum propagandalarına rağmen birkaç solcu hocanın üniversite gibi bir muhitte ehemmiyeti küçümsenemeyecek bir tesir ve faaliyet gösterebilmelerinin sebebi de budur.

Biz üniversitelerimizin ıslahı, millî ihtiyaçlara göre teşkilatlandırılması ve bu istikâmete sevki hakkındaki bazı düşünce ve temennilerimizi başka bir yazıya bırakarak burada sadece Dil-Tarih Fakültesinde müzminleşen ve hallolunacak bir safhaya girmişken Üniversitelerarası Kurulun umumî efkârı hayrette bırakan kararıyla memlekete şâmil bir buhran mevzusu teşkil eden aşırı solculuk hareketi üzerinde duracağız. Yalnız bu hadise ile yakın ilgisi dolayısıyla önceden şu kadarını belirtmek lazımdır ki ilmin hürriyet ve istiklâl ile kāim olduğuna kāni ve buna şiddetle taraftar olmamıza, müdahalenin acı bir neticesi olarak dilimizin geçirmekte olduğu buhranın kâfi bir misal teşkil ettiğini müdrik bulunmamıza rağmen muhtariyet ancak üniversitelerimizin ilmî ve millî ihtiyaç ve esaslara göre ıslah edilmesiyle faydalı olacaktır. Filhakika Üniversitelerarası Kurulun, her ne sebeple olursa olsun verdiği bu kararın ilmî ve millî endişelerle kābil-i telif olamayacağını kâfi derecede izah edince bu lüzum âşikâr bir şekilde anlaşılmış olacaktır. Bununla, yıllardan beri dış ve iç siyasî hadiselerden faydalanarak ve bunların temposuna uyarak şiddet derecesiyle taktik ve metotlarını buna göre ayarlayan bir cereyanın yığınlarca dosyalar dolduran vakaları ve bunları yaratanların faaliyet ve propagandaları hakkındaki bütün bilgi ve düşüncelerimizi meydana koymak istemiyoruz. Esasen memleket efkârını haklı olarak ciddi bir şekilde meşgul eden bu meselenin mahiyetini meydana koymak, bu hususta henüz vâzıh bir kanaate varmamış olanları aydınlatmak ve nihayet Üniversitelerarası Kurulun verdiği kararın isabetsizliğini ispat etmek için fazla tafsilâta girmeden birkaç esaslı noktanın üzerinde durmanın kâfi geleceğine kāniyiz.

Bu kanaatimizin dayandığı esasları meydana koymadan önce bu cereyanın mümessillerini ifade edebilmek için kullandığımız “aşırı solcu” tâbiriyle kastettiğimiz mânâyı belirtmeliyiz. Gerçekten kanunlarımıza komünizm lehinde faaliyette bulunmanın ve bir kimsenin bununla ithamının suç sayılması dolayısıyla bu mezhebe mensup olanların “sol” tâbiriyle ifade edilegelmesi bu kelimenin müphem veya kötü bir mânâ kazanmasına sebep olmuş ve bu münasebetle bazen haksız olarak bu ad altında yapılan mücadeleler, içeride ve dışarıda yanlış anlaşılmaya vesile teşkil etmiştir. Hâlbuki biz burada aşırı solculuk tâbiriyle komünizmi dahi kastetmek istemiyoruz. Zira komünizm yayıldığı geniş kitleler

arasında çok garip hadise olarak dayandığı esaslar materyalizm olmasına ve tarihte emsaline rastlanmayan bir taassuba saplanmış bir mezhep (secte) hâline gelmiş bulunmasına rağmen üniversite gibi faaliyetinin esası tenkit ve hür düşünce olan ve dogmatik, tek cepheli görüş ve fikirlerle uzlaşamayan bir muhitte komünizme, bir din taassubuyla değil sadece bir iktisadî doktrin olarak taraftar olan ilim adamlarının bulunabileceğini hâlâ ümit etmekteyiz ve bunu fikir hürriyetinin icaplarından ve demokrasinin esaslarından da saymak zorundayız. Zira biz ilmî ve meşru yollardan yürüyen her fikir cereyanını, kanaatlerimize aykırı ve tahrip edici mahiyette de olsa saygıya değer buluruz. Böyle bir fikir sahibi her demokrat memleket gibi bizim de kanunlarımızın bahşettiği vicdan hürriyetinin masunluğu altındadır. Fikirleri millî arzu ve ideale aykırı olduğu hâlde umumun duygularına saygısız, gizli veya açık, gayrimeşru yollardan yürüyen, bunlara mütecâviz olan, saplandığı dogmatik akideler üzerinde sadece münakaşa yapmaktan hoşlanmayan değil bu tarzda tenkit ve münakaşalarda bulunanlara düşman nazarıyla bakan, bunların da üstünde benliklerini verdikleri zalim ve düşman bir ideolojinin metot ve gayelerine göre faaliyette bulunan insanları işte bu aşırı solcu tâbiriyle ifade etmek istiyoruz. Söyleme lüzum yoktur ki böyle bir kimse üniversite hocalığı gibi memleket için çok mühim olan bir mevkide değil o memleket içinde dahi zararlı bir unsurdur.

Filhakika aşağıda belirteceğimiz üzere bizim Fakültede mevcut olan solcu cereyan ve onun mümessilleri ne yazık ki tam bu vasıftadır. Senelerce süren meslektaşlık münasebetleri dolayısıyla vuku bulan hususi temaslarımız esnasında bazen en millî ve insanî mukaddesat ve kıymetlerin çerçevesini de aşarak ve sırf akıl ve mantık kaidelerine dayanarak yaptığımız konuşma ve münakaşalar bize bunların ne kadar müthiş bir taassup ve buhran içerisinde bulunduklarını gösterdi. Tamamen hürriyet ve tenkit esasına dayanan ilim mevkilerinde bulundukları için bunlara ve üniversiteye acımamak mümkün değildir. Biz burada vesika ve vâkıalarla iktifa ederek çok enteresan da olsa bu hususi konuşma ve münakaşalardan bahsedecek değiliz. Yalnız hâletiruhiye ve zihniyeti göstermesi bakımından bir münakaşanın hülâsasını vermekten kendimi alamayacağım. Yazılarında daima milliyetçilere çatan ve onları faşizmin siyasette diktatörlüğü, fikir ve iktisatta da otarşizmi mukallitlikle itham eden zata, "Memlekette kızıl tanındığın için bu yazıları okuyan her tarafsız insan ister istemez neden dolayı daha müthiş bir diktatörlük ve otarşi içinde bulunan Rusya ve onun Türkiye'deki mutaassıp taraftarları olan komünistlerden hiçbir zaman bahsetmediğini [düşünecek], dolayısıyla haklı olarak senden şüphe edecekler ve bu ithama inanacaklardır," dediğim zaman bana daima ilim ve hakikat uğrunda her hissin üzerine çıkabildiğini söyleyen bu insanın verdiği şu zavallıca cevap aklıselimin gösterdiği yoldan ayrılanların ne garip bir duruma düşeceğine güzel bir misaldir. Benden aynen şunları teslim etmemi istedi: "Rusya ile tarihî münasebetlerimizi unutalım. Ruslar İstiklâl Harbi'nde bize yardım etmedi mi? 20 yıldan beri bize karşı bir fenalıkta bulundular mı?" Bu iptidaî mantıkla hareket eden bir kimsenin kendi eliyle

kuyuya düştüğünü gördükten sonra tekliflerini kabul ettim ve bunu müteakip ne gibi cevaplar vererek bu güzel alay fırsatından nasıl faydalandığımı okuyucunun anlayışına bırakıyorum.

Eskiden beri tanıdığımız ve meslektaşlık münasebetlerini devam ettirdiğimiz bu insanların hiçbir hususi sebep yokken dünya hadiselerinin lehlerinde geliştiğini sandıkları 1944 yılından sonra milliyetçilerle selamı kesmeleri de bir fikir adamına yakışmayan bu taassubun bir neticesidir. Bu türlü garip ve bazen de alay konusu olan misalleri çoğaltmaya lüzum yoktur. Esasen Üniversitelerarası Kurulun kararı bir buhrana sebebiyet vermese, yanlış ve menfi neşriyat alıp yürümese ve bu mevzu bugün için bir millî müdafaa meselesi mahiyetini arz etmeseydi böyle bir iş uğrunda vakit harcamak istemezdik. Bu münasebetle şunu da kaydedeyim ki geçen seneye kadar her münevverin memlekete lüzumuna kāni olarak bunların üniversiteden atılması değil propagandalarını durdurmak veya tehlikesiz bir hâle sokmak için tedbirler alınması tezini en ciddi yerlerde müdafaa ediyordum ki bugün için bunun da yanlış olduğu neticesine varmış bulunuyorum. Nitekim daha evvel bu ideolojiye mensubiyeti dolayısıyla Almanya'dan döndürülen Pertev Boratav, Fakültemize doçent olarak geldiği zaman hakkında bu hususta birçok dedikodulara şahit oldum ve o zamanlar sakin olarak çalışan bu zatı, propaganda yapmadıkça ithama haklı olmadığımızı, herkesin vicdanî kanaatlerine hürmet borçlu olduğumuzu söylemekle, ilimle propagandanın ayrılabileceğini sanıyordum. Bundan başka bizde "sol" kelimesinin aldığı kötü mânâ ve bu vasıta ile bazen haksız ithamların ortaya atıldığı vâkıası ve umumî efkârın bizim aşırı solcular meselesinin mahiyetini kâfi derecede kavramış bulunması, bu meselenin aydınlatılması lüzumunu zaruri kılmaktadır. Esasen dünyanın bugünkü korkunç manzarası ve milletimizin karşılaştığı büyük tehlike, her Türk münevverini bu hususta vazifeye çağırmaktadır. Münevverlerin manevî veya iç cephede yapacağı mücadelenin çok defa hudutları müdafaa eden bir ordudan daha faydalı ve zaruri olabileceğini de unutmamak lazımdır.

Maskeli Faaliyetlerin Başlaması

Bu umumi mütâlaaları ileri sürdükten sonra bahis mevzusu şahısların aşırı solcu faaliyet ve propagandalarıyla bunlara taallûk eden hadiselerin bir tablosunu çizebiliriz. Önceden şu nokta üzerine dikkati çekmek icap eder ki kuruluşundan beri bir ahenk içerisinde çalışan ve o zamana kadar mevcut olmayan solcu cereyan; bunların öğretim unsuru olarak Fakülteye girişlerinden itibaren belirmeye, iç ve dış hadiselerin verdiği imkânlar nispetinde şiddet ve faaliyetini arttırmaya başladı. Bundan dolayı solcu faaliyet, başlangıçta pek kapalı ve sinsi bir yol takip etmekte ve hemen hemen kendi enstitüleri içine münhasır kalmaktaydı. Bununla beraber tuttukları yolun daha o zamanlar enstitülerinin çalışmalarını sekteye uğratacak kadar güçlükler arz ettiği görülmekte ve ideolojik bir esasa dayanan bu faaliyetin gittikçe bir mücadele yaratacak bir mahiyet aldığı anlaşılmaktadır. Filhakika Fransa'nın en güzide ve fikren pek müsamahakâr filozoflarından olup,

TÜRK DİLİNİ İHYÂ MEFKÛRESİ

DİL İNKILÂBINA NAHİV DE KARIŞTIRILABİLİR Mİ?[1]

Dilin düşünceyle zaruri münasebetleri bir mütearife hâline girince lisaniyatçılarla filozoflar arasında: *"Dil düşünceden önce midir, sonra mıdır?"* diye başlayan uzun münakaşaların henüz sona ermediği mâlumdur. Bizce maddî ve manevî ihtiyaçlar arttıkça, diğer tâbirle medeniyet seviyesi ilerledikçe bununla eş olarak tabiatıyla dil de tekâmül eder. Tıpkı bunun gibi dilin hâiz olduğu inkişaf kabiliyeti de insan dimağının aydınlanma ve ilerlemesinde çok müessirdir; dilin düşünceyle münasebeti de budur. Fakat bir dilin kendi bünyesi ne kadar inkişafa müsait olursa olsun medeni bir milletin yani ilerlemiş bir dimağın tefekkürüne tercüman olamazsa o dil büyük bir dil mevkisine çıkmaktan daima uzak kalır. Bazen medeniyetçe geri kalan milletler, girdikleri veya verimlerinden istifade ettikleri medeniyetin yeni mefhumlarını karşılamak için ya kendi dil kaynaklarına başvurarak (kısmen Arapçada olduğu gibi) bu yeni mefhumlara kendi dilinden yeni kalıplar -kelimeler- vazetmek suretiyle ihtiyacını tatmin eder yahut hariçten gelen medeniyet mefhumlarını kendi kalıpları ile birlikte kabul eder ki bu daha ziyade dışarıdan gelen medeniyetin tefevvuku, ırk ihtilatları ve hars mücadeleleri gibi sebeplerden doğar veyahut zaruri ihtiyaçlarla gelen dil unsurları yanında ekseriya taklitçilik, yeni medeniyetin cazibesi, ruhi tembellik ve millî endişesizlik gibi sebeplerden dolayı dil tamamıyla yeni bir inkişaf istikāmeti takip eder veya bu yeni gelen unsurlar dilin bünyesiyle imtizaç edemeyerek dili bir halita hâline sokar, dondurur ve neticede dil yalnız inkişaf istikāmetini değil mevcudiyetini de kaybetmek tehlikesine mâruz kalır. Dünyada mevcut dillerin tariklerine bir göz atılırsa hemen hepsinin işte bu umumî manzaraları arz ettikleri görülebilir.

Çağdaş milletlerin dil tarihleri tetkik edilirse görülür ki bunların çoğu, dillerinin tekâmülünü yalnız dâhilî inkişafına bırakmadan ilerleyen medeniyetin doğurduğu yeni ihtiyaçlara cevap verebilmesi için kendi bünyesine uygun bir süratle inkişafını temine çalışmışlardır. Lisaniyat mektepleri, cemiyetler, akademiler, büyük yazıcılar; sanki yaptıkları ihtiralarla tabiat kuvvetlerine hâkim olmak isteyen büyük fen adamları gibi şuurlu çalışmalarıyla dile yeni temayüller vermeye, inkişaf istikāmetine müessir olmaya muvaffak oldular. İlim dili dediğimiz şeyi meydana getiren âmil, muhtelif ilim şubelerindeki ıstılahların kendi kendilerine teşekküllerinden ziyade şuurlu çalışmaların tesiridir.

Türlü âmillerin tesiriyle kendi bünyesi dâhilindeki tabii seyir ve inkişafına

---

[1] *Türklük, Milliyetçi Kültür Mecmuası*, C. IV, 1 Temmuz 1939, s. 296-315; Osman Turan, *Makaleler*, (Haz. Altan Çetin, Bilal Koç), Kurtuba Yayınları, 2010, s. 21-50.

aykırı bir istikâmet alan edebî Türkçe, itiraf etmeliyiz ki asrında yaşadığımız ve girmek mecburiyetinde kaldığımız medeniyetin ihtiyaçlarına tamamıyla cevap verecek kadar mütekâmil bir safhada değildir. Dilin girmiş olduğu çıkmaz ve asrî ihtiyaçların verdiği tazyik daha Garp medeniyetine girmeye başladığımız ilk zamanlardan beri mütefekkirlerimizi az çok meşgul etmiş ve muhtelif cereyanların doğmasına sebep olmuştur. Bazıları Osmanlıca gibi Arap ve Acem dillerine vukufla çok dar bir zümreye hitap eden bir dile aksülâmel olmak üzere tamamen sadeleştirme yolunu tutarak yazı dilimizde halkın malı sayabileceğimiz mahdut kelimelerle yeni bir dil yaratmak istediler. Fakat bu sadeleşen dil halkın anlamasına rağmen halkın dili değildir. Çünkü Türk kütleleri arasında yaşayan bugünkü halk Türkçesi o hayatı ifade edebilecek incelikleri hâizdir. Hâlbuki eski edebî dili süzme suretiyle gidilen sadeleşme yolu, dil ve düşünce münasebetlerinden dolayı, kafayı zaruri olarak sadeleştirecektir. Binaenaleyh çok ileride bulunan muasır medeniyetin büyük fikir mahsullerini böyle bir dar lisanla ifadeye kalkışmakla o fikirleri basitleştirmiş oluyoruz. İşte bundan dolayı halkın kafasını yükseltmek için onun diline inmekten ziyade onun kafasını yükseltmek için dilini de ilerletmek zarureti vardır.

Bazıları dilin inkişafını tabii seyrine murakabesiz ve dizginsiz bırakarak onun gidişine seyirci kalmayı, dilin içtimaî bir müessese olduğu fikrine dayanarak müdafaa etmek istiyorlar. Bunlara göre dile giren her yeni kelime tutunabilirse dilin malı olur ve dil bu gibi yeni unsurlarla imtizaç ederek tabii ve mukadder seyir ve inkişafını takip eder. Dillerin tarihî inkişaflarına uygun ve tabii görünmekle beraber bu fikre göre hareket etmek zamanı artık geçmiştir. Bulunduğumuz mevkiye nazaran bu sürat asrında bu tarzda hareket dili yeni bir buhrana sürüklemekten başka bir netice veremez. Kendi hâline kalacak dilde hep aynı şeyi ifade eden "arziyat", "ilm-i ahvalü'l-arz", "jeoloji", "geologi", "yer-bilik", "yer bilgisi" tâbirlerini bol bol kullanacak taraftarlar bulunacağını şimdiden görüyoruz. Hele millî endişeden mahrum olanların, bir zaruret olmadan sırf moda ve mâlumatfuruşluk olarak gerek tercüme gerek herhangi bir suretle yazdıkları yazılarda lisana rastgele soktukları kelimelerle doğan anarşi uzun müddet devam ederse varlığımızın en büyük âmili olan dilimizin geçireceği buhran, mâruz kalacağı donma hadisesi evvelkisinden çok daha elîm olacaktır. Artık kendi bünyesine tamamıyla yabancı olan bu Samî ve Arî diller karşısında dilimizin mâruz kaldığı tabii mücadeleden mağlûp çıkmaması için bugün içinde bulunduğu tehlikeli ve ıstıraplı vaziyeti görüp çarelerini araştırmak icap eder. Yoksa matbuatın, gazeteciliğin ve tahsil hayatının çok genişlediği, mübadele vasıtalarının milletleri birbiriyle sıkı ve süratli münasebetlere soktuğu bu ilim ve fen asrında, Arap ve Fars dilleri muvacehesinde Türkçenin asırlarca mâruz kaldığı tahaccürden sonra bu defa çok daha kısa zamanda çok daha tahrip edici tesirlere mâruz kalacağında şüphe yoktur. Kendi hâline kalmasını ileri sürenlerin yazı yazdıkları dil de Tanzimat'tan beri az çok devam eden cereyanın bir neticesidir. Hele ilim ıstılahlarını, dilin kendi kendine yaratma zamanı artık geçmiştir. İlim ve medeniyet yeni doğmuyor ve bunu

biz doğurmuyoruz ki dilin tabii seyriyle bu ihtiyaçları tatmin edebilelim. Bugün derhâl intibak edeceğimiz mütekâmil bir medeniyet karşısında bulunuyoruz.

Dili tamamen kendi bünyesi ve kendi kaynakları dâhilinde inkişaf ettirmek isteyen milliyetçilerin fikirleri şayan-ı arzu hatta en mantıkî ve tabii bir yol olmakla beraber takip edilen bu yolun ilmî esaslara dayanmaması maalesef muvaffakiyetsizlik ve ümitsizlikle neticelenmiştir. Usûlsüz, hazırlıksız yapılarak süratle netice almak isteyen bu fikir mensuplarının sabırsızlığı da yeni bir buhranın başlamasına sebep oldu. Hâlbuki içine girmekte olduğumuz medeniyetin azası bulunan milletlerin dil hususunda geçirmiş oldukları safhalar, kendi bulunduğumuz şartları göz önünde tutmak üzere bize takip edilecek yolu pek iyi göstermektedir. Biz içinde bulunduğumuz medeniyetin bizi götürdüğü çıkmazlığa, karşısında bulunduğumuz medeniyetin bize hayret verici ileriliğini gördükten sonra kāni olduk. Binaenaleyh yaptığımız ve yapacağımız inkılâp; içinde bulunduğumuz vaziyeti ıslah değil üstün medeniyeti doğuran âmilleri bulup, bulunduğumuz şartlara ve millî hususiyetlerimize uydurmaktır.

Dil işinde de tutulacak en sağlam yol bu ileri milletlerin geçirdikleri tecrübelerden istifade etmektir. Acaba bu milletlerin dilleri bugünkü derecelerine nasıl varabilmiştir? Bu diller Türkçenin mâruz kaldığı vaziyetlere benzer birtakım safhalar geçirmiş midir? Geçirmişlerse bu safhaya varabilmelerinin âmili nelerdir? İşte dil meselemizin halli için gidilecek yol. Eğer arada benzerine rast gelemediğimiz meseleler zuhur ederse ilmin verdiği mutalara dayanarak hareket etmekten başka bir çare yoktur.

Biz burada dil hareketleri, bizdeki dil meselesi ve bu hususta yapılan gayretler ve bunların vardığı neticelerle tutulması icap edecek yol hakkında bir mütâlaa yürütecek değiliz. Biz bu hususta düşündüğümüz bazı fikirleri başkaca bahis mevzusu etmek istiyoruz. Burada maksadımız, dillerin ıslahı tarihinde emsaline tesadüf edemediğimiz yeni bir cereyanı temsil eden bir makaledeki fikirlere karşı düşündüklerimizi tebarüz ettirmektir. İşaret ettiğimiz iddianın hulâsası şudur: *"Türkçenin ıslahında en başta nazarıdikkate alınacak şey Türkçenin kelimelerini, kelime hazinesini, yaratma kudretini, ıstılahlarını ıslahtan önce onun en mühim esası olan nahvini ıslah etmek, değiştirmek ve düşünce tarzını başka bir sisteme sokmaktır."* Bu iddiayı yapan Zeki Sedat ve Vedat Örs[2]; düşüncelerini uzun boylu, delilleriyle beraber zikir ve izah etmişlerdir. İlim ve mantık ile kābil-i izah olamayan ve emsaline rast gelinemeyen bu 46 sahifelik yazının tenkidine girişmeden önce onların fikirlerini hiç değiştirmeden bir hulâsa edelim:

Cumhuriyet Türkiye'sinin dil inkılâbı, tarihin bize emsalini pek az gösterdiği bir vâkıadır. Latince VI ve VII. asır zarfında i'rablarını kaybediyor, harf-i tarifler alıyor. Tasrif ve nahiv bakımından büyük bir değişikliğe mâruz kalıyor ve roman dillerine inkılâp ediyor. Orta zaman Fransızcası XIV. asırda i'rabını kaybetmesini ikmal ediyor. Anglosaksonca, Norman istilasını müteakip bugünkü İngilizceyi

[2] Sedat ve Vedat Örs, "Reflexions Sur Une Reforme de la Syntaxe Turque", *Revue Internationale de l'enseignement,* Paris 15 Janvier 1935.

DİL BAYRAMI DEĞİL, DİL MATEMİ![1]

Atatürk'ün birçok denemeler ve sıkıntılardan sonra normal Türkçeye dönüşünde Güneş-Dil Nazariyesi başlıca vasıta olmuştur. Bizim bir ara Almanca hocası olarak tanıdığımız Avusturyalı Kvergiç'in tesiriyle bu nazariyeye bağlanan Mustafa Kemal, bu sayede bütün yabancı kelimelerin aslında Türkçe olduğunu ilan ettikten [1936] sonra durum düzelmiştir. O sıralarda Dil-Tarih Fakültesinde Güneş-Dil Nazariyesi'ni okutan alaylı profesörler bulunduğu için bu hikâyeleri yakından biliyorum. Y. Kadri Karaosmanoğlu da bu hususta hatıratında mühim mâlumat vermiştir. Nitekim bir ara imzasını "Kamal" diye atan Atatürk bunu da terk etmiştir.

Falih Rıfkı Bey'in hatıralarına göre bir gün İsmet Paşa, Atatürk'e *"Paşam, dilsiz kaldık, bizi kurtar,"* demiştir. Ne garip bir tezattır ki Gazi, normal Türkçeye; şimdi de İnönü uydurmacaya dönmüştür. Bu devir kapandığı hâlde "Milli Şef" başka gayretlere de girişmiştir. Mesela rahmetli Naim Hazım Bey'e, *Arapçanın Türk Dili ile Kuruluşu* adlı eseri ısmarlamış, hatta *"Bu eseri görmezsem gözüm arkada kalır,"* demiş ve böylece Atatürk'ün terk ettiği uydurmacılığın dirilmesine çalışmıştır.

Ben dil hareketini lisedeyken millî, üniversitedeyken de tehlikeli gördüğüm için bütün faaliyetleri geniş şümulü ile takip ettim. İlk müdafaa yazım Türkçenin bünyesine karşı ileri sürülen bir teklif münasebetiyle talebeyken 1939 yılında, *Türklük*[2] dergisinde çıkmıştı. Bir hariciye memuru Paris'te neşredilen makalesinde asıl dil inkılâbının Türkçenin Avrupa dillerine veya Girit şivesine göre sentaksını değiştirmek yani bugünkü devrik cümlelere uygun hâle getirilmek olduğunu yazmıştı. Türkiye'de henüz meçhul olan bu tehlikeli düşünceye karşı çıkmıştım. İkinci yazım uydurma kelimelerin mekteplere konulması üzerine 1941 yılında *Türk Yurdu*'nda basıldı.[3] Burada bu yeni kelimelerin Türkçe olmadığını izah etmiş, ilmî ve millî gayelere aykırı bu teşebbüsün ıstırabı ile yapılan "dil bayramı"nın hakikatte bir "dil matemi" olduğunu, bu diktatörlük devrinde her şeyi göze alarak yazmaktan kendimi alamadım. Nitekim buna karşı çıkan gürültüler meslek hayatımda tehlike yaratacak bir dereceye gelmişti. 1950'den sonra daha

---

1 *Dünya'da ve Türkiye'de Sabah*, 1 Mayıs 1972, Sayı: 40, s. 1-7; Osman Turan, *Türkiye'de Siyasî Buhranın Kaynakları*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1979, s. 288-290.

2 Osman Turan, "Dil İnkılâbına Nahiv de Karıştırılabilir mi?", *Türklük, Milliyetçi Kültür Mecmuası*, C. IV, 1 Temmuz 1939, S. 296-315.

3 Osman Turan'ın bahsetmiş olduğu bu makale 1942 yılında iki tefrika hâlinde neşredilen "Dil: Istılâhlar Meselesi" başlıklı makaledir.

DİZİN

27 Mayıs İhtilâli 106
31 Mart Vakası 249

A

A. Sayılgan 317
A. Toynbee 69, 80, 102, 155, 171, 187, 201, 326, 360, 391
Abdülkadir İnan 438
Abidin Dino 219
Adımlar 211-213, 217, 218
Adnan Menderes 75
Agâh Sırrı Levend 552-554, 556
Âhi Mesud 501
Ahlât 141
Ahmed Cevdet Paşa 99
Ahmed Emin 464
Ahmet Emin 65
Ahmet Kabaklı 420
Âkil Muhtar 213
Akşemseddin 115, 128, 133
Âşık Paşa 35, 561
Alâiye 574
Ali Fuad Başgil 241
Ali Fuad Paşa 55
Ali Şîr Nevaî 35, 488, 561
Alparslan 45, 424
Anadolu 7, 16, 18, 19, 21, 41, 45-47, 54, 55, 59, 76, 87, 110, 111, 114, 116-118, 122, 127, 129, 131, 134, 141, 159, 162, 165, 166, 173, 185, 236, 242, 245, 290, 297, 323, 326, 339, 357, 359, 375, 386, 393, 401, 419, 457, 458, 466-470, 497, 501, 502, 565
Ant 216, 218, 220
Antakya 43
Aristo 38, 173
Asım Us 65
Atalar kültü 465
Auguste Comte 100, 198
Avrupa Konseyi 360
Avrupa Müşterek Pazarı 52, 178
Ayasofya 18, 43, 46, 47, 117, 261, 387
Aydınlık 443, 444, 452

B

B. Russell 200
Bağdat 141, 174, 185
Bakü Türkoloji Kongresi 319
Barbaros Hayreddin Paşa 118
Barthold 141, 142, 491
Batlamyus 38
Bâtınî 192, 193, 244, 345, 423, 424
Bâtınîler 330, 331, 335, 345, 423, 424, 462
Beç 117
Bedreddin-i Simavî 245
Behice Boran 211-213, 215, 217, 218, 221
Belgrad 17
Bernard Lewis 288
Bilge Han 15, 16, 19, 132, 402
Bilge Kağan 15, 16, 143
Birinci Dünya Harbi 41
Birinci Meşrutiyet 101, 106
Birleşmiş Milletler 27, 30, 34, 37, 47, 58, 59, 116, 134, 192
Bizans 43-47, 116, 117, 169, 170, 245, 339, 359, 370, 458, 467
Bizans İmparatorluğu 45, 46, 359
Bizanslılar 170, 242, 467
Bolşevik 84, 98, 109, 126, 194, 202-204, 238, 307, 325, 340, 347, 367, 377, 378, 409, 410, 413, 423, 532
Bolşevik Rusya 126, 238, 347, 409, 410, 413
Budist 36, 146, 244, 492
Bulletin Lingustique 520
Busbecq 117, 123, 129, 132
Büveyhîler 127

C

Calinos 38
C. Brockelmann 102, 360, 391
Cemal Gürsel 418

Cengiz Han 141
Cenubî Rusya 76
Cevdet Paşa 7, 99-101, 455, 478, 484
Cevdet Sunay 444
Cezayir 118, 295, 333
Churchill 82
Cihan Harbi 54, 62, 111, 126, 171, 201, 204, 258, 260, 272, 276, 291, 295, 323, 326, 427
Corci Zeydan 76
Cumhuriyet 55, 64-66, 79, 101, 106, 107, 150, 153, 183, 185, 223, 247, 248, 278, 279, 291, 311, 318, 347, 477, 480, 486, 503
Cuning 125
Cüveynî 141

Ç

Çarlık Devri 98, 203, 296
Çarlık Rusya 44, 55, 109, 110, 273
Çığır 214
Çin 15, 16, 39, 56, 85, 141, 173, 222, 322, 367, 368, 370, 371, 391, 499, 501, 540, 567

D

Dardanus 574
Dede Korkud 115
Deliliğe Methiye 564
Deli Petro 183
Demirperde 18, 76, 99, 169, 183, 200, 272, 294
Demokrasi ve Sosyalizm 213, 327
Demokrat Parti 523, 526, 539
Devrimbaz 80, 84, 85, 262, 281, 287-289, 307, 312, 323, 336, 337, 349, 359, 368, 389, 391, 436, 463, 564
Devrimbazlık 61, 83, 84, 275, 336, 349, 361, 396, 440
Dil Kurumu 389, 437, 515, 516, 521, 523-526, 539, 545, 546, 548, 559, 569, 574
Divân-ı Hümâyûn 122
Doğan Nadi 66, 280
Doğu Perinçek 443, 444, 452
DTCF 16, 27, 43

E

E. Kant 194
Ecdat Kültü 465
Economist 70, 102, 339
Edirne 17, 128, 165
Eflâtun 38, 173
Einstein 194, 237
Elhamra Sarayı 166
el-Kindî 174
Emir Sultan 128
Epikür 172
Erasmus 564
Eskişehir 17
Eti Mesut 501
Etrüsk 448, 573
Evliya Çelebi 46, 123, 188, 470, 509
Eyüp Sultan 162

F

F. Nietzsche 198
Fahreddin Mübârekşah 35
Falih Rıfkı 65, 68, 278, 438, 464, 516, 560, 571
Fârâbî 38, 456
Faşist 217
Fatih Sultan Mehmed 44, 133, 245
Fâtımîler 127, 424
Fransız İhtilâli 32, 33, 40, 47, 56, 58, 100, 236
Fuad Köprülü 101, 491
Fuad Paşa 55, 97, 99, 125
Fuzulî 478, 479, 484

G

Garplılaşmanın Neresindeyiz 61, 156, 275
Gazi Ali Bey 129
Gazi Giray 118
Gelibolulu Âli 131
Göktürk Devleti 15
Göktürkler 162, 244, 465
Güneş-Dil Nazariyesi 319, 434, 438, 516, 519, 520, 543, 560, 564, 571

H

H. C. Hony 102, 370, 391, 435, 520, 523, 551, 558
H. Spencer 198
Hacı Bektaş 118, 162
Haçlılar 44, 116, 117, 172, 345, 424, 462, 467
Haçlı Seferi 18
Haçlı Seferleri 32, 130, 192, 238, 339
Halil Vedad 225
Halk Partisi 65, 111, 112, 278, 300, 303, 304, 393, 397, 418, 436, 446, 459, 460, 464, 526
Hallâc-ı Mansur 244
Hamdullah Suphi Tanrıöver 71
Hârezmî 38
Hasan Sabbah 423
Hasanoğlan Köy Enstitüsü 82
Haşhaşîn 424
Haşişiyyûn 331
Haydarî 195

Hazret-i Muhammed 45
Heraklius 45
Hindistan 68, 129, 154, 166, 173, 193
Hipokrat 173
Hülagu 141
Hz. İsa 242, 243
Hz. Muhammed 122, 127, 128, 195, 242, 424
Hz. Ömer 199, 242, 244

I

II. Kılıçarslan 36, 47, 245, 470
II. Sultan Abdülhamid 124
III. Selim 122, 246, 387

İ

İbn Bîbî 489
İbn Haldun 123, 131
İbn-i Bâce 38
İbn-i Haldun 127, 171, 201
İbn-i Rüşd 38, 173, 236, 456
İbn-i Sînâ 38, 173, 456
İkinci Cihan Harbi 62, 204, 258, 260, 272, 276, 295, 326
İlyada 574
İmam-ı Âzam 45, 127, 260
İncil 198, 243, 481, 494
İskender 40
İskenderiye 43
İslâm'ın Dirilişi 83, 84, 89
İsmet Paşa 79, 82, 351, 369, 402, 444, 446, 451, 516, 530, 560, 571
İstanbul 15-17, 43-48, 53, 61, 75, 79, 81, 83, 91, 92, 109, 111, 113, 115-117, 123, 125, 127-129, 131, 133, 135, 141, 143, 149, 158, 165, 171, 175, 181, 185-187, 191, 197, 220, 222, 227, 235, 242, 245, 265, 271, 275, 283, 290, 293, 295, 297, 299, 303, 307, 309, 323, 341, 342, 345, 347, 349-351, 353, 357, 359, 361, 363, 367, 369, 371, 373, 377, 385, 387, 389, 393, 395, 397, 401, 403, 407, 409, 413, 417, 419, 423, 429, 431, 433, 435, 437, 451, 455, 458, 459, 461, 463, 465, 469, 497, 524, 526, 557, 558, 563, 567, 571, 573
İstanbul Fethi 43-46, 131, 133
İstiklâl Harbi 55, 62, 81, 92-94, 101, 153, 162, 209, 275, 290, 347, 358, 443
İtalya 128, 215-217
İznik 17, 116, 129

J

J. Deny 102, 360, 563
Justinyen 43, 46, 243, 252

K

K. Marks 171, 198, 202, 309, 310, 407
Kadeş Vapuru 323, 342
Kadro 348
Kahire Konferansı 18
Kalenderî 195
Karahanlı 46
Katerina 183
Kâtip Çelebi 131
Katolik 40, 43, 44, 192, 201, 203, 236, 238, 239, 250, 260, 262, 322, 389
Kayseri 141, 146, 166, 467
Kâzım Karabekir 55
Kenan Öner Davası 211, 220, 222
Kıbrıs 18, 229, 353
Kırım Hanlığı 117
Kızıl Aydınlık 443
Kızıl elma 46, 117, 128, 261
Koçi Bey 123, 131
Komünist 51, 56, 67, 126, 177, 193, 199, 203, 211, 280, 288, 293, 295, 309, 313, 332, 347, 367, 379, 381, 382, 391, 405, 407, 410, 413
Konstantin 43, 44, 47, 243
Konya 17, 158, 165, 385, 468, 489
Kore Harbi 256
Köroğlu 214
Kosova 17
Kremlin 117, 118, 410
Kruşçev 203, 410
Kudüs 43
Kültür Değişmeleri 156

L

L. Büchner 198
Lütfî Paşa 131

M

M. Cilas 293, 332, 381
M. Emin Erişirgil 436
Maarif Vekâleti 63, 188, 284, 436, 470, 524, 527, 539, 561
Mao Tse-Tung 367, 408, 565, 567
Marko Paşa 219
Maveraünnehir 470
Max Müller 488, 538, 563
Mazdek 193, 199, 330, 423, 462
Mazdekçiler 462
Mecelle 249

Mehmed Akif 110, 386, 387
Memduh Şevket Esendal 79
Meşrutiyet Devri 53-55, 62, 64, 71, 84, 91, 101, 106, 146, 159, 228, 246, 247, 250, 254, 264, 275, 277, 321, 417, 464
Merv 141, 185
Mesnevî 385
Metternich 100
Mevlânâ 17, 47, 133, 162, 245, 385, 490
Mevlevîler 36
Mevlevîlik 195
Mihaloğlu 116, 117, 129
Millet 21, 24, 64, 94, 107, 112, 162, 211, 214, 221, 252, 277, 325, 337, 393, 404, 419, 445, 459, 460, 468, 494, 516, 520
Milli Şef 394, 434-436, 460, 571
Mohaç Zaferi 116, 129
Mısır 45, 130, 166, 173, 295, 333, 383, 424
Mukaddesî 127
Mustafa Kemal 55, 437, 438, 444, 448, 452, 571
Müşterek Pazar 70, 102, 339
Muzaffer Şerif Başoğlu 211

N

Nadir Nadi Bey 64, 66, 278, 279
Nâmık Kemal 100
Nazi 215, 463, 464
Nişabur 141
Niğbolu 17
Nihad Sami Banarlı 71, 282
Nihat Erim 397, 398, 402, 418, 445
Niyazi Berkes 211, 213, 218, 219, 221, 223
Nizam-ı âlem 105, 116-119, 121, 123, 124, 128, 129, 132-134, 136, 143, 192, 193, 195, 385, 419
Nöldecke 142
Nûşirevân 330

O

O. Lacombe 211
O. Spengler 171, 201
Oğuz Han 46, 115, 448, 466, 468, 502
Oğuzlar 115
Orhun Kitâbeleri 15
Orhun Yazıtları 22
Ortodoks 43, 44, 125, 203, 236, 238, 243
Osmanlı Devleti 105, 129, 132, 162, 171, 346, 469
Osmanlı Hanedanı 123-125, 128, 132
Osmanlı İmparatorluğu 29, 36, 40, 47, 53, 79, 97, 100, 105, 115, 121, 123-126, 130-133, 136, 158, 165, 174, 192, 272, 326, 345, 346, 353, 357, 389, 419, 521
Osmanlı Kanunnâmeleri 122, 193, 249
Osmanlılar 46, 115-117, 121, 123, 128, 129, 297, 448, 468, 471

P

Pavlov 204, 287, 325, 378, 423
Pertev Boratav 210, 213, 214, 220, 221
Peşte 289
Pîrî Paşa 130
Polonya 322
Prens Metternich 100
Profesör Erhard 332, 382
Protestanlar 36, 239, 242

R

Radloff 507
Rauf Bey 55
Renaissance 63, 248
Rıfat Ilgaz 214, 219
Risâle-i Melikşâhî 141
Roma 43, 44, 46-48, 117, 121, 141, 146, 151, 153, 156, 170, 172-174, 192, 193, 195, 197, 204, 243, 252, 339, 359, 457, 458, 462, 480
Rumeli 47, 122, 501
Rumlar 44, 46, 47, 128, 563

S

S. Dönmezer 83
Sabah 105, 109, 111, 113-115, 117, 121, 123, 125, 185, 187, 385, 389, 391, 393, 395, 397, 399, 401, 403, 407, 409, 413, 417, 419, 423, 424, 427-429, 431, 433, 435-437, 439, 443, 445, 447, 451, 455, 457, 459, 461, 463, 559, 571, 573
Saint Piyer 43, 46, 117
Sâsanî İmparatorluğu 462
Sâsânîler 335
Selçuklu 16, 46, 115, 121, 127, 134, 142, 147, 166, 169, 172, 236, 242, 243, 245, 370, 385, 423-425, 462, 470, 471
Selçuklular 141, 297, 335, 345, 424, 425, 448, 462, 467-470
Semerkand 141
Serahs 141
Ses 214, 219, 220
Sezai Karakoç 83-85, 89
Sivas 141, 185

Siyasetnâme 330
Slavcılık 203, 322
Sosyalist 10, 303
Stalin 112, 203, 288, 293, 294, 299, 322, 332, 348, 367, 382, 407, 408, 410, 436, 447, 463, 572
Sühreverdî 244
Süleyman Şah 46
Süleyman Demirel 369, 397
Sultan Mahmud 132, 246, 247
Sultan Melikşah 330, 345, 462
Suriç Yoldaş 313, 347, 540
Suriye 45, 77, 127, 145, 153, 166, 173

Ş

Şahnâme 68
Şefik Hüsnü 211, 219
Şevket Aziz Kansu 443
Şeyh Edebâli 115
Şuubiye 58
Şükrü Kaya 370

T

Tâc Mahal 166
Tan 215, 219
Tanzimat 50, 63, 79, 97-100, 105, 106, 108, 122, 124-126, 133, 150, 155, 158, 176, 182, 183, 213, 246-249, 251, 277, 290, 297, 301, 311, 316, 321, 326, 342, 353, 374, 429, 455, 476, 503, 530, 541, 557
Tarih Kurumu 433-435, 447, 448, 452, 572, 574
Tebriz 141, 185
Tevfik Fikret 214
The Civilisation on Trial 171
The Decline of the West 171, 201
The Economist 70, 102, 339
Tokatlı Lütfî 244
Touvenel 125
Turan İmparatorluğu 54
Türk'e Doğru 214
Türkiye 15, 18, 25, 26, 36, 40, 43, 49-51, 53-55, 57-64, 66-68, 70, 75, 76, 79-85, 87-89, 92, 94, 97-103, 105, 106, 109, 110, 112-115, 117, 121, 123-126, 131-133, 136, 137, 145-147, 149-151, 153-160, 162, 165, 167, 170, 175-177, 181-189, 197, 198, 209, 211, 214, 224, 227-229, 231, 235, 236, 239, 240, 242, 245-259, 261-266, 269, 271-277, 280, 281, 283-285, 287-290, 293, 295-301, 303, 307-313, 315-322, 324-342, 345-347, 349-351, 353-355, 357-361, 363, 364, 367-371, 373-375, 377-379, 382, 386, 390-405, 407-409, 411, 413-415, 417-420, 423-425, 427-433, 435-437, 439, 443-448, 451, 455, 457-464, 468, 469, 477, 480, 488, 495, 497-499, 520, 521, 540, 557, 558, 561, 563, 567, 568, 570-573
Türkler 16, 29, 35, 36, 41, 42, 44-47, 54, 62, 63, 69, 70, 80, 82, 87, 97, 98, 100-102, 115-117, 125, 130, 132, 142, 147, 162, 173, 183, 192, 193, 236, 238, 244, 245, 248, 249, 253, 258, 260, 276, 277, 297, 328, 339, 340, 346, 353, 357, 360, 392, 414, 419, 440, 456, 462, 465, 467-470, 481, 491, 502, 521, 549, 568
Türk Ocağı 11, 50, 53-58, 70, 71, 91-95, 159, 417, 418
Türk Ocakları 16, 55, 92
Türk Yurdu 43, 49-53, 61, 70-73, 91-95, 97, 105, 149, 155, 235, 240, 247, 255, 262, 281, 282, 503, 507, 511, 513, 515, 519, 523, 526, 529, 532, 536, 539, 557, 559, 568, 571
Tuğrul Bey 45, 46, 127, 158, 165

U

Ulus 68, 525, 539, 546, 552
UNESCO 27-30, 42, 262

Ü

Ürgenç 141

V

Vahhabîler 69
Varna 17
Vasfi Raşid 224
Vedat Örs 477
Venizelos 81
Viyana 17, 44, 117, 360
Voroşilof 311, 347

Y

Yakup Kadri 65, 68, 278, 478, 484
Yavuz Sultan Selim 128-130
Yeni Adam 215
Yeni Gazete 452
Yeni İstiklal 61, 64, 67, 149, 153, 157, 165, 175, 271, 275, 278, 283, 287, 557, 561
Yugoslavya 56, 322
Yunanistan 18, 56, 77, 169, 217, 222, 370, 458, 573, 574
Yunus 17, 36, 47, 65, 133, 278, 385, 464
Yunus Emre 3, 36, 47, 133, 385

Yunus Nadi 65, 464
Yurt ve Dünya 211, 213, 214, 218, 219
Yürüyüş 214

Z

Zekeriya Sertel 65, 464
Zeki Sedat 477
Zeki Velidî 141, 222
Zerdüşt 36, 198
Ziya Gökalp 54, 58, 67, 68, 70, 101, 145, 146, 159, 212, 246, 247, 254, 281, 455
Ziya Paşa 100, 374
Zoraki Diplomat 68